

Martori „verzi” ai culturii urbane

Grădinile istorice pe făgașul uitării

Răsfoind recent paginile unor albume de artă, în care „peisajul”, „pitorescul”, „spațiul verde” reprezintă tot atâtea ipostaze diferite ale aceleiași teme – natura, prezentă cu obstinație de-a lungul secolelor în creația unor artiști, am avut revelația unei estetici diferite și a unei griji aparte acordate de om spațiului care-l înconjoară. Goana după ceva/ altceva construit, ascuns în spatele *originalului*, sau după un petic de pământ viran plămădit pentru înălțarea unor batimente reclamă, în iureșul cotidianului de astăzi, o restrângere a oazei de verdeață, dosită în umbra unei grădini istorice, parc sau scuar. Indiferent de scara la care se face raportarea, spațiile verzi „împrumută” din ce în ce mai mult fizionomia piețelor istorice pavate cu dale, copii mai puțin originale ale unor astfel de amenajări întâlnite în locații similare din Europa.

Mentținând ideea, meritată și insuficient militată, a spațiilor verzi, cu precădere din intravilanele unor spații publice urbane, *grădinile istorice* se află la granița dintre natură și intervenție antropică, dintre peisaj și amprenta culturală umană. Valorificarea unor experiențe distincte a popoarelor a imprimat creionarea unor tipologii, născute și create de altfel după placul contemporanilor unei epoci date și mai mult sau mai puțin nevoilor societății, îmbrăcând totodată varii posibilități amenajeistice: *grădina franceză*, cu forme geometrice, încadrându-se cel mai bine în mișcările promovate de stilul baroc (un adevărat model de amenajare spațială organizată), *grădina italiană*, inspirându-se din estetica antichității, *grădina englezească*, cu forme geometrice neregulate, caracterizată printr-o negare a somptuoziității grădinii franceze și reprezentarea unei lumi idilice, inspirație de factură chinezească, sau *grădina japoneză*, unde totul se concentrează în jurul unui element-cheie, templul sau casa ceaiului, elemente-suport pentru meditația religioasă.

Spre deosebire de actualele spații verzi (grădini, scuaruri și parcuri publice), amenajate sau nu, servind ca principale locații de agrement, grădinile de odinioară au răspuns unor funcționalități diferite: „grădini de evadare și de vis; grădini dedicate rugăciunii și meditației; [grădini] care evocă paradisul ceresc, și grădini care transpun valorile fundamentale ale unei organizări sociale, raportându-se ele însele la ordinea universală” (*Dictionnaire de l’urbanisme et de l’aménagement*, p. 77).

Bunăoară, loc rezervat nobililor sau reprezentanților etniilor privilegiate, actualmente „grădina” se constituie într-un spațiu public, deschis în cele mai mul-

te cazuri vizitatorilor, restricționările existente fiind asociate regimului de proprietate al acesteia. Cu toate acestea, în România este vizibilă lăsarea de izbeliște a acestora, puține grădini păstrând o parte din fizionomia anterioară (parcul dendrologic de la Simeria – stil englezesc, parcul dendrologic de la Arcalia, parcul din Avrig – parc baroc etc.).

Replici peisagistice ale unor grădini istorice europene

Indiferent de inspirația utilizată sau de modelul de amenajare peisager la care s-a făcut recurs, grădinile istorice românești reprezintă mărturii de netăgăduit ale unor percepții individuale sau colective asupra vieții și suitei ei de evenimente, replici ale unor modele de amenajare europene, net superioare. Toate culminând cu un stil de viață distinct. O demonstrează parcurile unor foste reședințe nobiliare, astăzi cu o viabilitate incertă.

Fructificând avantajul pozițional oferit de amplasarea sa pe malul Văii Oltului, la poalele Munților Făgăraș, reședința de vară a baronului Samuel von Brukenthal deține cel mai elocvent, de altfel și singurul, parc de factură barocă din țară.

Sucesiunea proprietarilor, schimbarea regimurilor politice, (in)existența planurilor de amenajare redau imaginea actuală a fizionomiei și structurii grădinilor din Avrig, imagini pe cât de frumos ilustrate în cadrele surprinse în laboratoarele unor fotografi recunoscuți, în diaporamele sau hărțile vremii (a se vedea, de pildă, doar perioada iozefină), pe atât de mult angrenate într-un puzzle al incertitudinii viitoarei lor funcționalități. Însă, zarurile nu au fost aruncate definitiv. Inițiative punctuale, stopate momentan, puse

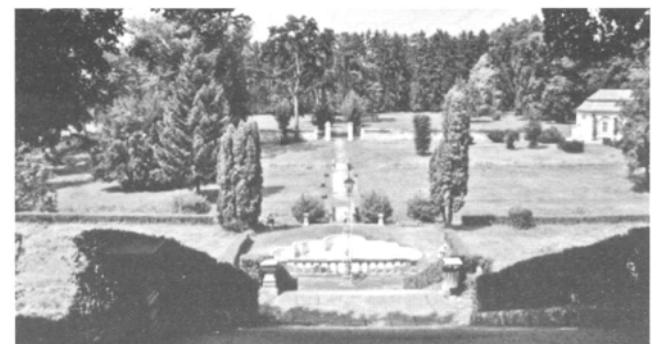

Fig. 2. Grădina franceză – palatul Schönbrunn (sus) și grădina franceză – palatul de la Avrig, vedere dinspre SSE (jos)

pe seama lipsei unor resurse financiare, definesc și această locație.

Evoluția parcului din Avrig, ce substituie rolul unui parc orășenesc, poate fi evidențiată prin diferitele extinderi suferite, etape ce corespund unor modele de organizare distincte, reflectând, pe de o parte, tendințele existente la modă. Ilustrativă este, în acest sens, redarea în paralel a versiunii peisagistice originale, izvor de inspirație pentru Brukenthal, respectiv palatul și grădinile de la Schönbrunn.

Construită în jurul anului 1760, o dată cu înălțarea unor construcții la nivelul solului (favorizate de prezența Oltului), acompaniate de prezența unor acareturi gospodărești și a unei grădini, reședința de vară Brukenthal va cunoaște, într-o primă fază, sub caracterul inovator al baronului von Buccow, extinderi ale domeniului nobiliar, tot acum fiind importat modelul grădinii baroce (grădina italiană/ grădina franceză), terminată printr-un parc triunghiular, cu apofize direcționate spre grădina de fazani. Iluzia unui spațiu verde infinit, specifică arhitecturii baroce, va domina atât curtea cât și parterurile palatului, simetria, geometria caracteristică barocului târziu pierzând, în decursul următoarelor secole, forma inițială. Reminescențele rococo nu au întârziat să apară, în prelungirea scării exterioare găsindu-se un izvor și un bazin de apă circular cu o fântână arteziană. Respectând tendințele la modă, conform ridicării topografice iozefine din anii 1769-1773, au fost importate aici grădina de fazani, inspirată din parcurile de vânătoare de odinioară, greu de perceput astăzi datorită stării de degradare în care se află, dar și o grădină botanică, scăldată de 5 fântâni/ izvoare. Spre deosebire de mai tânără reședință de vară Brukenthal, originalul grandios – palatul de la

Schönbrunn – a reprezentat un domeniu aparținând unei mănăstiri, devastat de turci și transformat într-o reședință de vânătoare, datorându-și în mare măsură fizionomia de astăzi reginei Maria Thereza (în timpul domniei căreia palatul imperial va deveni principalul centru politic al vremii). Grădinile palatului reprezintă o continuare a somptuoșității existente în interiorul acestuia, straturile cu flori (așa-numitele „parterre de broderie”) din spatele palatului prelungindu-se cu un parc imens situat în partea principală a acestuia, cu alei în formă de stea dar și cu alte două întretăieri de alei orientate spre palat.

O a doua fază de extindere a domeniului parcului Brukenthal (1774-1803) se va suprapune adoptării influențelor peisagistice de tip englezesc. În fața Oranjeriei, cu aceeași datare ca restul clădirilor, s-au adăugat Grădina Olandeză și, ulterior, Grădina Englezească. Gustul pentru exotism și varietatea speciilor de plante cultivate (portocali, ananași, mirodenii etc.) și-au găsit cadrul perfect de manifestare în interiorul oranjeriei. Prezență obișnuită la curtea de la Viena, și cu mare trecere pe lângă regina Maria Thereza, Samuel von Brukenthal, impresionat de vizitele la Schönbrunn, va prelua, la o scară mică, o parte din elementele și grandoarea parcului baroc, dar și lejeritatea transmisă de grădinile englezești iluministe. Contraargument la metafora ierarhizării, regăsită în structura parcului baroc, grădina englezească, prilej de exprimare al liberului arbitru, constituie o reîntoarcere la natură, caracteristică fiindu-i prezența unor pajiști largi, individualizate prin pâlcuri de păduri și separate de alei. Spațiul dedicat peisagisticii englezești cuprindea un ermitaj, o ruină romană, un izvor cu cap de șarpe și un punct de belvedere, posibilă locație pentru Gloriette, toate reprezentând, dincolo de o pură delectare vizuală, trepte spre cunoașterea francmasonă. În cadrul omologului vienez, grădina botanică olandeză, inaugurată în 1753, străjuiește partea vestică a palatului de la Schönbrunn. Ruinele romane special construite la Avrig, cât și edificarea Gloriettei au un corespondent direct la Schönbrunn. În 1770, dealul Schönbrunn a fost amenajat, varianta aleasă fiind una simplistă, redusă la ridicarea fântânii lui Neptun la baza acestuia, înălțarea clădirii Gloriette pe acest promontoriu (un arc de triumf), sau construcția complexului de ruine romane.

După moartea lui Samuel von Brukenthal, în 1803, palatul și parcul au rămas în grija descendenților familiei Brukenthal, în intervalul 1803-1854 cunoscând o altă extensiune, conform ridicărilor topografice din 1783/74, parcul mărindu-și suprafața de la 8,3 la 17,5 ha (Feyer, Cornelia, 2006, p.34), de-a lungul a trei axe: una ce pleacă din dreptul oranjeriei până la axa nordică a aleii cu tei și altele două transversale, una cunoscută drept aleea cu brazi și o alta de-a lungul zidurilor, denumită aleea cu stejari. Tot în acest interval, după re-

Fig.3. Fântâna lui Neptun – palatul Schönbrunn (jos) și fântâna arteziană – palatul de la Avrig, vedere dinspre NE (sus)

ambulările topografice realizate reiese clar delimitarea grădinii peisagistice în două secțiuni suprapuse luncii de vest, respectiv celei de est.

O ultimă intervenție asupra limitelor parcului a fost realizată în 1935, o dată cu preluarea segmentului sudic al parcului pentru școală. Perindarea noilor proprietari a adus cu sine schimbări importante în structura și fizionomia parcului, nu de puține dați acestea reflectându-se în mod negativ în peisaj.

Utopia unei amenajări peisagistice integrate

Dincolo de ideea de parc investit pentru petrecerea timpului liber, prin crearea acestuia s-a dorit realizarea unui univers al cunoașterii (prin recursul la învățăturile francmasonice). Inspirându-se din curente vremii, Brukenthal a transferat modelele „centrale”, întâlnite la curtea de la Viena, în „periferie”, Transilvania – provincia estică a monarhiei habsburgice –, punând totodată bazele unui model de exploatare agricolă, inexistent în acele vremuri pe teritoriul românesc.

Actualmente, proprietarul de drept al acestui domeniu nobiliar, Parohia evanghelică C.A. Sibiu, prin Fundația Culturală „Samuel von Brukenthal”, ținând cont de ultimele dorințe testamentare ale baronului Brukenthal, încearcă să conserve moștenirea culturală lăsată de acesta. Cea mai incertă situație caracterizează, însă, parcul, deschis vizitatorilor, care, împreună cu corpurile palatului, au fost închiriate firmei Ton Mariage, pentru realizarea unor evenimente festive. În pofida expertizei pertinente realizată de Cornelia Feyer, în 2006, lipsa de fonduri se regăsește pe buzele tuturor posibilor factori de intervenție, starea de degradare a parcului rămânând singura constantă în problematica amenajării acestui domeniu nobiliar.

Dincolo de realizarea unui plan de întreținere a parcului, un demers peisagistic lăudabil, rămas încă doar la stadiul de proiect, considerăm că se impune conturarea unei amenajări peisagistice integrate, în care fiecare element trebuie luat individual și perpetuu raportat la contextul teritorial existent și la momentul temporar inițial. Pentru a avea o imagine unitară a amenajării amintite mai sus, cât și pentru a putea vorbi de o perpetuare a culturii grădinilor, este necesară revizuirea unor aspecte. Alternativa optimă pentru conservarea și promovarea acestui ansamblu istoric o constituie restaurarea acestuia, prin

recursul la păstrarea elementelor originale. Într-un context mai larg, aceeași perspectivă de integrare a fostelor domenii nobiliare în modele de amenajare turistică ar putea contribui la conservarea lor.

Soluționarea problemelor legate de dreptul de proprietate a reprezentat un proces lent (chiar neterminat, în unele cazuri) și cu efecte nocive asupra proprietății; nu întâmplător, succesiunea a varii proprietari și modificarea funcțiilor respectivei proprietăți s-au materializat în acutizarea pericolului patrimoniului cultural existent, situații apărute din perioada comunistă și perpetuate începând cu anii '90.

Mai mult decât oricând și oriunde, este necesară elaborarea unor reglementări urbanistice precise (arhitecturale, naturale, peisagistice), secundate de punerea lor în aplicare și asigurarea respectării acestora.

Creșterea vizibilității în circuitul turistic va trebui să constituie o alternativă concretă a amenajării întocmite. De pildă, existența unor circuite turistice sau organizarea unor evenimente scot din anonimat acest ansamblu istoric (a se vedea Drumul cultural Brukenthal, pe traseul Nocrich – Sibiu – Avrig, Toamnă barocă la Avrig), însă aceste demersuri se realizează la ora actuală doar la scară locală (deși ansamblul istoric de la Avrig este înscris pe lista monumentelor istorice din România în categoria obiectivelor cu valoare națională) și ocazional.

Constatăm, cu regret, dar și cu speranța unor demersuri viitoare mai pragmatice, că este nevoie de o conștientizare și o asumare la nivel de individ, dar și colectiv – a se vedea comunitatea locală –, a rolului deținut de patrimoniul cultural în general, și „patrimoniul verde” în particular, acela de **bun comun**.

Ana-Maria POP
Viorel PUIU

